

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ БІБЛІОТЕЧНОЮ СПРАВОЮ В УКРАЇНІ В 1917-1939 РОКАХ

У статті проводиться історичний аналіз виникнення і трансформації форм і методів здійснення державної політики в галузі управління бібліотечною справою на початку радянського періоду історії України (1917-1939 рр.). Система державного управління бібліотечною справою в цей період в значній мірі відображала кон'юнктурні інтереси того чи іншого періоду радянської влади; зумовлювалась конкретно-історичною обстановкою в країні, традиціями, менталітетом, була адекватна існуючій правовій системі.

Ключові слова: бібліотечна справа, державне управління, Україна, радянська влада, історичний аналіз, державна політика.

В статье проводится исторический анализ возникновения и трансформации форм и методов осуществления государственной политики в области управления библиотечным делом в начале советского периода истории Украины (1917-1939 гг.). Система государственного управления библиотечным делом в этот период в значительной степени отражала конъюнктурные интересы того или иного периода советской власти; обуславливалась конкретно-исторической обстановкой в стране, традициями, менталитетом, была адекватна существующей правовой системе.

Ключевые слова: библиотечное дело, государственное управление, Украина, советская власть, исторический анализ, государственная политика.

A historical analysis of the emergence and transformation of forms and methods of public policy in managing libraries in the early Soviet period the history of Ukraine (1917-1939 years) is conducted in this article. The system of libraries in this period largely reflected the tactical interests of Soviet rule in a particular period; it was stipulated by the concrete historical situation in the country, traditions, mentality, and it was an adequate to the existing legal system.

Key words: library science, public administration, Ukraine, Soviet rule, historical analysis, public policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. При дослідженні механізмів державного управління бібліотечною справою дуже важливо проаналізувати історію становлення системи державного регулювання цієї галузі культури.

На сьогодні у світі взагалі, та Україні зокрема не існує єдиної думки щодо періодизації розвитку бібліотечної справи та становлення системи державного управління у цій галузі.

Перші бібліотеки в Україні з'явилися в період Київської Русі в IX-XI ст. при монастирях та церквах, у 1037 р. Ярослав Мудрий заснував державну книгозбірню при Софійському соборі. Законодавче регулювання бібліотечної справи відбулося під час реформ Петра Першого, бібліотеки починають брати участь у реалізації наукової, освітньої та культурної політики.

Але тільки на початку радянського періоду історії України виникають державні органи, на які

покладають функції регулювання бібліотечної справи. Період 1917-1939 років цікавий тим, що саме в цей час виникають і трансформуються форми і методи здійснення державної політики в галузі управління бібліотечною справою, виникають суперечності з вже усталеними у вітчизняному бібліотекознавстві після Лютневої революції демократичними принципами діяльності бібліотек.

Дослідження становлення системи регулювання бібліотечної справи в Україні, що відбулося в період 1917-1939 рр., є актуальним з огляду на процеси, які відбувалися в бібліотечній галузі нашої країни після здобуття незалежності в 1991 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблеми, пов'язані з управління бібліотечною справою в СРСР, розглядалися в роботах радянських, російських та українських учених. Серед них цікаві дослідження, проведені в рамках історичних, політичних, економічних, соціологічних, педагогічних наук,

наприклад, К. І. Абрамовим, Е. І. Кузьмінім, Ю. М. Столяровим та іншими вченими.

Виділення не вирішених раніше аспектів загальної проблеми, яким присвячується стаття. Не применшуючи ролі й значущості досліджень названих та інших авторів, необхідно визнати, що питання становлення системи державного управління бібліотечною справою в Україні є недостатньо проаналізованим. Статті вищезгаданих авторів в основному стосувались окремих аспектів функціонування бібліотечної справи – історії бібліотечної справи, організації фондів бібліотек, підготовки та підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців та ін.

Формулювання мети статті. Метою цієї статті є аналіз становлення системи державного управління бібліотечною справою в Україні в період 1917-1939 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звертаючись до витоків виникнення Радянської держави, слід зазначити, що Жовтнева революція 1917 р. внесла кардинальні зміни в організацію бібліотечної справи в Російській імперії. На відміну від Лютневої революції, що затвердила демократичну програму бібліотечного будівництва, більшовики поставили за мету бібліотечної реформи впровадження принципів класовості, партійності, відмови від вже проголошених у лютому 1917 р. цивільних свобод і прав людини, від вільного розвитку суспільної та приватної ініціативи у бібліотечній справі.

У 1917-1920 рр. були закладені засади принципово іншого підходу до організації бібліотечної справи, який був охарактеризований як «соціалістичне бібліотечне будівництво». З цього часу бібліотеки стають одним із найбільш заідеологізованих соціальних інститутів.

Ідейним натхненником проведення радянських бібліотечних перетворень був В. І. Ленін, який у статті «Партійна організація і партійна література» (1905 р.) зазначав, що партія та робітничий клас зацікавлені в тому, щоб мати партійні бібліотеки, які стали б провідниками соціалістичної ідеології. Літературна справа повинна стати частиною загальнопролетарської справи. «Видавництва і склади, магазини та читальні, бібліотеки та різні торгівлі книгами – все це повинно стати партійним, підзвітним» [1].

У липні 1918 р. В. І. Ленін на засіданні Раднаркому звертає увагу Наркомпросу на недостатність його турбот про правильну постановку бібліотечної справи в Росії і доручає комісаріату «негайно вжити енергійних заходів, по-перше, для організації бібліотечної справи в Росії, по-друге, для введення швейцарсько-американської системи» [2].

В. І. Ленін був ініціатором централізації бібліотечної справи, що носила в цілому прогресивний характер, так як була спрямована на раціоналізацію використання книжкових багатств населення, вимагала рішучого усунення відомчої роз'єднаності та відокремленості в бібліотечній

справі, сприяла зміцненню взаємозв'язку і взаємодії бібліотек. Демократичною була і пропозиція ввести швейцарсько-американську систему бібліотечної справи, тому що це б сприяло зміцненню міжнародних зв'язків вітчизняних бібліотек, взаємозбагаченню і обміну досвідом бібліотечної роботи.

У червні 1918 р. опубліковано декрет Ради Народних Комісарів «Про охорону бібліотек та книгосховищ», відповідно до якого усі бібліотеки в країні брались на облік та під охорону Народного комісаріату освіти, який повинен був вирішувати питання про використання бібліотек, що після революції переходили у державну власність, громадських організацій та ін. [3].

Запропонована В. І. Леніном ідея політизації бібліотечної справи, повного підпорядкування діяльності бібліотек завданням побудови соціалістичного суспільства містилася у підготовленій ним і прийнятій на VIII з'їзді РКП (б) у 1919 р. Програмі партії, в якій бібліотеки та інші освітні і просвітницькі установи характеризувалися як «провідники принципів комунізму» в масах трудящих, основним завданням яких було розвиток самої широкої пропаганди комуністичних ідей і використання для цієї мети апарату та коштів державної влади. Програма також декларувала необхідність всебічної державної допомоги «самоосвіті і саморозвитку робітників і селян»: створення з цією метою розгорнутої мережі бібліотек та інших освітніх установ. У наступні роки В. І. Ленін неодноразово підкреслював політичні завдання бібліотек «ібо без приучення все більшого количества населення пользоваться в библиотеках подобными отчетами ни о каком действительно превращении полуазиатской страны в культурную и в социалистическую не может быть и речи» [4].

У травні 1919 р. на I Всеросійському з'їзді з питань позашкільної освіти мова йшла про необхідність створення організованої мережі бібліотек [5]. Головним принципом декрету РНК «Про централізацію бібліотечної справи в РРФСР» є загальнодоступність всіх бібліотек та поєднання їх в єдину бібліотечну мережу. Питання створення «дійсно єдиної бібліотечної мережі» В. Ленін розглядає в статті «Про роботу Наркомосу» [6]. Зокрема, він пропонує, в умовах гострої обмеженості фінансових ресурсів безкоштовно виділити кожній із 50 тисяч бібліотек та читалень країни по три примірники газет «Правда» та «Известия» та по два примірники всіх необхідних підручників та творів класиків світової літератури, тогочасної науки і техніки, що надасть змогу населенню країни мати рівні можливості доступу до інформації. Вибір газет «Правда» та «Известия», звичайно, не був випадковим, адже це були головні партійні газети країни, за їх допомогою комуністична партія, шляхом безкоштовного їх надання кожній бібліотеці та читальні країни, формувала комуністичний світогляд користувачів бібліотек.

Таким чином, В. І. Ленін розглядав бібліотеки перш за все як осередки політичної освіти трудящих, підпорядковував загальній задачі побудови комуністичного суспільства, що й зумовило їх ідеологізацію в наступні роки. Ленінські вимоги перебували в корінній суперечності з демократичними принципами діяльності бібліотек, вже ustalеними у вітчизняному бібліотекознавстві після Лютневої революції.

Концепція політизації культури знайшла своє відображення і в тому, що з перших років радянської влади в Україні став утверджуватися принцип керівної і спрямовуючої ролі комуністичної партії в бібліотечній справі. Партія, спираючись на вказівки В. І. Леніна, керувала формуванням радянської бібліотеки як бібліотеки принципово нового типу, за своїм характером, завданням і змістом роботи відповідала інтересам побудови соціалістичного і комуністичного суспільства. Бібліотечна робота завжди вважалася складовою частиною ідеологічної діяльності комуністичної партії, опорною базою партійних організацій у розгортанні масово-політичної та агітаційно-пропагандистської роботи серед населення з метою пробудження ініціативи, залучення до активної участі в соціалістичних перетвореннях народного господарства і культури.

Ці нові вимоги до бібліотечної справи отримали відображення у найважливіших партійних документах: Програмі РКП (б), резолюціях і рішеннях з'їздів партії і пленумів її Центрального комітету, націлювали бібліотечних працівників на активну пропаганду серед трудящих ідей соціалізму і комунізму, на залучення їх до активної участі в соціалістичному будівництві. Так, важливу роль в ідеологізації бібліотечної роботи зіграла резолюція VIII з'їзду РКП (б) «Про політичну пропаганду і культурно-освітньої роботи на селі» [7] (1919), що стала програмним документом для всіх бібліотек країни. Згідно з резолюцією до завдань освітньої роботи серед населення мали входити: комуністична пропаганда, поширення загальноосвітніх та сільськогосподарських, тобто виробничих знань. Уся робота в цій області повинна була вестися в глибокій узгодженості між собою.

Досліджуючи зародження організаційно-правових форм державного управління бібліотечною справою, відзначимо, що в кінці 1920 р. в Росії був створений Головополітосвіти РРФСР, основним завданням якого було об'єднання всієї політико-освітньої, агітаційно-просвітницької роботи в республіці і зосередження її на обслуговуванні політичного і економічного будівництва. У його розпорядження передавалися загальнодоступні бібліотеки та інші освітні установи. Терміни «позашкільна робота», «культурно-просвітня робота» замінюються терміном «політико-просвітня робота», що підкреслює, що головним завданням бібліотек та інших політико-освітніх установ відтепер є не культурна робота, а агітаційно-пропагандистська та політико-освітня

діяльність. Вся робота Главполітпросвета здійснювалася під керівництвом ЦК РКП (б), робота губернських і повітових політосвіт – під керівництвом місцевих партійних комітетів.

З входженням України до складу РСРР у 1922 р. ідеологічні напрацювання ЦК РКП (б) щодо політико-агітаційної роботи бібліотек використовувалися комуністичною партією і в Україні.

З перших місяців встановлення радянської влади комуністична партія, як і за царату, відновлює цензуру бібліотечної справи. Спочатку вона була пов'язана з проведенням націоналізації і реквізиції книжкових магазинів, бібліотек і особистих книжкових колекцій, більшість яких були визнані непридатними для читання широким мас трудящих. Насамперед вилучалася монархічна, релігійна, чорносотенна література, склепіння недіючих законів, книги, спрямовані проти соціалізму і комунізму і т. д.

Уже в 1918 р. за вказівками Наркомосвіти була проведена і перша чистка книжкових фондів публічних і народних бібліотек, головною метою якої стало вилучення політично шкідливою і контрреволюційної літератури. Організаторами чисток виступали партійні, комсомольські осередки, поради, відділи ВЧК.

У 1920 р., після перетворення Позашкільного відділу Наркомосвіти в Політико-просвітницький відділ, останній виступив з ініціативою видання першої радянської інструкції «Про перегляд каталогів і вилучення непридатною літератури». Вона була розіслана у другій половині 1920 р. всім бібліотечним секціям відділів народної освіти і пропонувала терміново приступити до вилучення як цілих категорій літератури, так і окремих книг. До цих категорій, перш за все, відносилися агітаційні книги і брошури некомуністичного змісту, а саме: про Установчі збори, загальне виборче право, демократичній республіці, конституціях, правах і свободах громадян та інше; вилучалися всі книги монархічного і духовно-морального змісту, крім Євангелія, Корану, Талмуду, застаріла радянська агітаційна література, порнографічні видання тощо.

У зв'язку з тим, що бібліотеки вважалися допоміжними установами в системі народної освіти, загальне керівництво бібліотеками було покладено на Наркомосвіти. Для керівництва науковими бібліотеками (державними, громадськими, академічними, вузівськими тощо) у Наркомосвіти в лютому 1918 р. був створений бібліотечний відділ. Після переведення уряду в Москву в липні 1918 р. утворюється відділ наукових бібліотек, який займався реорганізацією наукових бібліотек, охороною, націоналізацією і розподілом реквізованих книжкових багатств між бібліотеками. Для керівництва науковими бібліотеками на місцях він організував понад 20 губернських, обласних та районних комітетів і комісій.

З метою управління шкільними і дитячими бібліотеками в Наркомосвіти також були створені

бібліотечні секції або підвідділи при відповідних відділах комісаріату. Таким чином, на першому етапі радянського бібліотечного будівництва гостро відчувалися паралелізм і неузгодженість керівництва бібліотечною справою в Наркомосвіти, що негативно позначалося на розробці спільного плану бібліотечного будівництва, вимагало додаткових зусиль для координації та узгодженості в роботі.

Після Жовтневої революції вперше в історії Російської імперії були утворені органи державного управління бібліотечною справою. Ці кроки вказують на важливу роль бібліотек для радянської влади. Почалась створюватись широка мережа бібліотек. Була розроблена концепція розвитку бібліотек, яка багато в чому була скопійована з американської моделі і зводилася до того, що свою бібліотеку повинен мати кожний населений пункт – не тільки великі і малі міста, але й віддалені села [8, с. 109].

Основним партійно-державним документом, що визначав програму розвитку бібліотечної справи на початку 1920-х роках став декрет «Про централізацію бібліотечної справи в РСФСР» (3 листопада 1921 р.), який поставив завдання планомірної організації роботи бібліотек, ліквідації їх відомчої роз'єднаності та створення єдиної централізованої бібліотечної мережі в країні. Цей нормативно-правовий акт ніби визначав початок нового етапу реформи бібліотечної справи, націлював на посилення кооперації, взаємодії і координації діяльності загальнодоступних і наукових бібліотек та вплинув на всю подальшу бібліотечну політику союзних республік створеного в 1922 р. СРСР. В Україні Наркомосвіти в листопаді 1921 р. створив Українську центральну міжвідомчу бібліотечну комісію для здійснення централізації організації та управління бібліотечною справою. Бібліотеки розглядаються як державні культурно-освітні заклади; розроблялися єдині методичні засади; почалася реформа бібліотечної справи.

У монографії К. І. Абрамова наведені дані про «питання бібліотечної справи, які розглядалися на засіданнях Раднаркому» в ці роки [9, с. 252-255]. У 1918 р. Раднарком розглядав питання бібліотечної справи 13 разів, у 1919 р. – 11 разів, у 1920 р. – 9 разів. При відсутності спеціального закону в період радянської влади діяльність бібліотек регламентувалася величезною кількістю різних актів, прийнятих як державними, так і партійними органами.

Цікаво, що незважаючи на те, що бібліотечна справа вступила в новий етап історичного розвитку, пропозиції про необхідність бібліотечного законодавства в перші роки ще продовжували висловлюватися. У редакційній статті журналу Главполитпросвета «Червоний бібліотекар» в 1924 р. публікується матеріал «Про бібліотечну законодавстві». У ньому, зокрема, зазначається, що «в ... області бібліотечної роботи, що обіймає понад 10 установ (стаціонарних бібліотек різного

типу) з надзвичайно цінним книжковим майном, з великим кадром обслуговуваного населення і з неминучими в роботі непорозуміннями, при вирішенні яких бібліотекам не на що спертися» [10].

Крім питань законодавчого регулювання діяльності бібліотек, радянська влада опікувалася підготовкою кадрового забезпечення бібліотек, зважаючи на політичний характер бібліотечної справи, політичну спрямованість усіх без винятку аспектів теорії та практики обслуговування населення країни книгами. Тому у 1921 р. розпочалася систематична підготовка кадрів вищої кваліфікації для бібліотек. У Харківському інституті народної освіти було організовано факультет політичної освіти, який готував кадри для бібліотек [11, с. 730-731].

В Україні в ці роки державне управління бібліотечною справою характеризується крайніми протиріччями: з одного боку йде постійний пошук нових цікавих рішень, з іншого – тоталітарний режим установив жорсткий контроль за всіма сферами громадського та професійного життя та ліквідував усі недержавні форми бібліотек.

Початком бібліотечної цензури цього періоду в СРСР стала «Інструкція про перегляд книжкового складу бібліотек» (1923 р.), яка зобов'язувала знищувати твори, що перешкоджали запровадженню більшовицького режиму. Згідно неї читачам заборонялося видавати ідеологічно шкідливу літературу. [12, с. 31]. Наслідком прийняття цієї інструкції стали чистки книжкових фондів 1923, 1926 та 1929 рр. Згідно статистичних даних, за 1925 – 1926 рр. по всій Україні було перевірено 586 бібліотек (із них 265 шкільних) і вилучено 77 291 примірників «шкідливої літератури» [13, с. 88].

У 1924 р. скликано перший бібліотечний з'їзд у Радянському Союзі, у резолюціях якого зазначено, що радянські бібліотеки – знаряддя вироблення комуністичного світогляду. Перший Всеукраїнський бібліотечний з'їзд відбувся у 1926 р. у Харкові. На з'їзді обговорювалися питання бібліотечного будівництва на Україні з урахуванням потреб робітничого та селянського читача у контексті завдань соціалістичного будівництва [14, с. 6].

У 1930-ті рр. ще більше посилювався ідеологічний тиск на організацію бібліотечного обслуговування населення. У свідомість бібліотечних працівників наполегливо впроваджується думка, що їх головним завданням є політичне просвітництво населення, перетворення бібліотек в центри, що активно сприяють мобілізації мас на виконання п'ятирічного плану соціалістичного будівництва. Визнавши стан бібліотечної справи незадовільним, рівень якої «різко відстає від культурного зростання мас робітників і селян і завдань соціалістичної реконструкції народного господарства», Комуністична партія в спеціальній постанові «Про заходи щодо поліпшення бібліотечної роботи» (жовтень 1929 р.) вважала за необхідне всебічне розширення мережі бібліотек

та поліпшення їх матеріального становища. Основна увага приділялася відкриттю бібліотек у робочих центрах, радгоспах і колгоспах, на всіх інших ділянках, де вирішувалася доля побудови соціалістичного суспільства.

У передовій статті «Золотий фонд радянської культури» центральний орган партії газета «Правда» (1935), у зв'язку зі зрослим політичним значенням бібліотечної справи, наполегливо закликала використовувати книжкові багатства бібліотек для цілей комунізму та партійно-виховної роботи і вимагала всю їх діяльність просочити «нашої соціалістичної цілеспрямованістю, партійністю, витравити дух нейтральності і культури» [15].

У ці роки помітно посилилася цензура бібліотечної справи. Постанова ЦК ВКП (б) запропонувала в 1929-1930-ті рр. провести перегляд книжкового складу бібліотек. Бібліотеки очистити від ідеологічно шкідливої, застарілої літератури.

Поряд з негативними моментами в справі державного управління бібліотечною справою можна відзначити і позитивні зміни: були прийняті дійові заходи до зміцнення матеріально-технічного стану мережі загальнодоступних бібліотек. Урядом було наказано розширити видання масової літератури, бронювати певні відсотки виключно для комплектування бібліотек. У цих цілях була розвинена мережа колекторів, які здійснювали централізоване комплектування бібліотечних фондів. Бібліотеки заборонялося переводити в непристосовані для них приміщення.

Постановою ЦВК СРСР «Про бібліотечну справу в Союзі РСР» (1934) республіканські Наркомосвіти, центральні та місцеві профспілкові органи зобов'язувалися встановлювати «тверді кошториси бібліотек», своєчасно відпускати кошти на закупівлю нової літератури. Держплан СРСР і Наркомфін СРСР повинні були при складанні державних фінансових планів виходити з обов'язкового збільшення коштів на бібліотечну справу.

З середини 1930-х рр. відбулося зміцнення державного управління бібліотечною справою. У всіх союзних республіках при комісаріатах народної освіти створюються бібліотечні управління, на які покладається державний контроль за діяльністю всіх типів і видів бібліотек, незалежно від того, якому відомству або організації вони належали.

Значне місце в державному управлінні бібліотечною справою в Україні займало управління суспільними бібліотечними організаціями. Так, в 1930-ті рр. продовжувалося створення асоціацій і об'єднань наукових і спеціальних бібліотек. У переважній більшості вони виникли з добровільної ініціативи самих бібліотечних працівників, які гостро відчували необхідність організації взаємозв'язку і взаємодії бібліотек з метою якісного обслуговування науки, техніки і виробництва.

Виникнення бібліотечних асоціацій було нагальною потребою часу, який вимагав розвитку і зміцнення кооперації та координації роботи наукових бібліотек. В діяльності асоціацій співпрацювали бібліотеки різних відомств і організацій, працівники яких на спільних засіданнях вирішували актуальні проблеми бібліотечного будівництва, організовували наукові дослідження в галузі бібліотекознавства та бібліографії, брали участь у складанні зведених каталогів, поліпшенні роботи міжбібліотечного абонементу, розгортанні довідково-бібліографічної роботи та ін. На зборах асоціацій пропонувалося якомога ширше розгортати діяльність бібліотечних об'єднань, створювати з цією метою регіональні бібліотечні об'єднання. Висувалася й ідея освіти всесоюзної бібліотечної асоціації.

З метою швидкої ліквідації відставання бібліотечної справи в селі передусім стала розширюватися мережа бібліотек при хатах-читальнях та інших сільських клубних установах, при колгоспах, радгоспах і машинно-тракторних станціях (МТС). Повільніше вирішувалося завдання розгортання мережі державних бібліотек в районах і сільрадах. Так, в УРСР уже в 1936 р. передбачалося мати в кожному районі самостійну районну бібліотеку, але реалізувати це завдання партії ні в першій, ні в другій п'ятирічці не вдалося через нестачу коштів. У середині 1930-х рр. понад 50 % сільських районів мали центральні районні бібліотеки. Також повільно розгорталася мережа сільських бібліотек в сільрадах: одна бібліотека припадала на 8-10 сільських рад. Значно швидше росла мережа бібліотек колгоспів, радгоспів та МТС. В їх створенні брали активну участь комсомольські та профспілкові організації, організовувався збір книг у населення тощо.

Висновки. Бібліотечна галузь України на початку радянського періоду переважно обслуговувала ідеологічні потреби комуністичної партії, а не лише задовольняла культурні потреби народу. Державне управління бібліотечною справою в умовах тоталітарної системи здійснювалося командно-адміністративними методами, а державна політика у цій сфері існувала не як об'єктивна реальність, а як ідеологічна заданість. І реалізувалася вона передусім в інтересах держави, її структур та соціальних інститутів.

При активній участі масових бібліотек за досить короткий період в СРСР була вирішена задача ліквідації неграмотності населення. Однак негативною особливістю загальнодоступних бібліотек тоталітарної держави була практична відмова від орієнтації на органи місцевого самоврядування, на інтереси конкретної території.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі полягають у аналізі розвитку бібліотечної справи в Україні та державного управління нею в 1945-1991 роках з метою розуміння стану бібліотечної справи та механізмів і методів державного регулювання цієї галузі на час здобуття Україною незалежності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ленин В. И. Полное собрание сочинений : в 55 т. – 5-е изд. / В. И. Ленин. – М. : Издательство политической литературы, 1964-1981. – Т. 12. – С. 101.
2. Абрамов К. И. История библиотечного дела в России / К. И. Абрамов. – М. : Либерия. – 2000. – С. 8.
3. Библиотечное дело : [учебное пособие] : в 2 ч. / под ред. В. В. Серова и Е. В. Сеглина. – М. : Книга, 1971. – Ч. 1. – 356 с.
4. Ленин В.И. Полное собрание сочинений : в 55 т. – 5-е изд. / В. И. Ленин. – М. : Издательство политической литературы, 1964-1981. – Т. 44. – С. 112–114.
5. Ленин В. И. Полное собрание сочинений : в 55 т. – 5-е изд. / В. И. Ленин. – М. : Издательство политической литературы, 1964-1981. – Т. 38.
6. Ленин В. И. Полное собрание сочинений : в 55 т. – 5-е изд. / В. И. Ленин. – М. : Издательство политической литературы, 1964-1981. – Т. 42.
7. Культурная политика государства. Собрание документов (1918-1932 гг.). – М., 1976. – С. 19–39.
8. Гениева Е. Ю. Библиотека как центр межкультурной коммуникации / Е. Ю. Гениева. – М. : РОССПЭН, 2005. – 208 с.
9. Абрамов К. И. Библиотечное строительство в первые годы Советской власти. 1917-1920. – М., 1974. – 263 с.
10. О библиотечном законодательстве [Ред. ст.] // Крас. библиотекарь. – 1924. – № 4. – С. 5–7.
11. Енциклопедія Сучасної України : в 5 т. / наук. ред. І. М. Блюміна, С. І. Болтівець, Т. К. Вінцок та ін. – К. : ВАТ «Поліграфкнига», 2003. – Т. 2. – 871 с.
12. Каракоз О. Бібліотечна цензура в Україні в двадцяті роки ХХ століття / О. Каракоз // Вісн. Книжкової палати. – 2004. – № 11. – С. 29–33.
13. Масненко В. Цензура в піддранській Україні 20-х років: система, інструкції, репресивна політика / В. Масненко // Сучасність. – 1997. – № 6. – С. 81–90.
14. Онищенко О. Бібліотечна справа в Україні наприкінці ХХ ст.: 1930 – 1950 рр. / О. Онищенко, Л. Дубровіна // Бібл. вісник. – 2005. – № 4. – С. 3–16.
15. Золотой фонд советской культуры (Передовая) // Правда. – 1935. – 12 апреля.

Рецензенти: Багмет М. О., д.і.н., професор;
Палагнюк Ю. В., к.політ.н., доцент.

© Картузов К. М., 2012

Дата надходження статті до редколегії 23.04.2012 р.

КАРТУЗОВ Костянтин Миколайович – здобувач кафедри державної політики та менеджменту Інституту державного управління Чорноморського державного університету, магістр державного управління, заступник директора науково-педагогічної бібліотеки м. Миколаєва.

Коло наукових інтересів: бібліотечна справа, інформація, державне управління.